

מבט על, גיליון 764, 8 בנובמבר 2015

הפעילות הבינלאומית לפתרון המשבר בסוריה

צבי מגן, שרה פיינברג, בנדטה ברטי

בחלוף למעלה מחודש מאז החלה המעורבות הצבאית של רוסיה במלחמה בסוריה החל, בחסות רוסית, משא ומתן, שתכליתו לקדם הסדר למשבר. במהלך מדיני זה מעורבים כלל הגורמים האזוריים והבינלאומיים, המעורבים במשבר.

מעורבותה של רוסיה בסוריה, שהחלה בסוף ספטמבר 2015 הייתה מענה לערעור מעמדו של אסד וחשש מקריסתו הקרובה – התפתחות שעלולה הייתה לפגוע באינטרסים חיוניים של רוסיה, המעוגנים בשלושה מישורים: המישור האזורי במזרח התיכון; המישור הגלובלי, הקשור בהתמודדות בין רוסיה לארצות הברית; המישור הפנימי ברוסיה גופא, הקשור, ככל הנראה, בסימנים לאי-יציבות שלטונית. רוסיה חותרת לשמר את נוכחותה הצבאית בסוריה כחלק משאיפתה לקדם את השפעתה על התפתחויות במזרח התיכון. בנוסף, רוסיה מעוניינת להעתיק את מוקד העימות בינה לבין המערב מאוקראינה למזרח התיכון ולהסתייע בהשפעתה בסוריה על מנת להביא להקלה בסנקציות הכלכליות המעיקות, שהושטו עליה בגין מדיניותה באוקראינה, וליצור רקע לפתרון משולב-מקביל לשני הסכסוכים. יתר על כן, רוסיה חותרת לצמצם את האיום עליה, הגלום בגורמי אסלאם קיצוני, שהשפעתם תתרחב גם לטריטוריה שלה או לזו הנחשבת במוסקבה אזור השפעה רוסי.

הפעילות הרוסית הוכרזה כמאבק נגד 'המדינה האסלאמית', אף כי בפועל הלחימה מתנהלת בעיקר נגד ארגוני מורדים במשטרו של בשאר אל-אסד. אף אלה, כמו 'המדינה האסלאמית', מוצגים על ידי רוסיה כגורמי טרור. המעורבות הרוסית מתבצעת במסגרת קואליציה הכוללת את משטר אסד, איראן – אשר שיגרה כמה אלפים מאנשי משמרות המהפכה לסוריה, חזבאללה, וכן עיראק, שאמנם אינה מעורבת צבאית, אך מספקת גיבוי מדיני וכן משמשת בסיס למפקדת התאום של כוחות הקואליציה.

אשר לפעילות הצבאית, רוסיה הפעילה תחילה כוח אווירי מוגבל, מבלי להיגרר למעורבות יבשתית, זאת, נוסף להפעלתו של מערך יועצים, מודיעין ותחזוקה, המסייע לכוחות אסד. הפעילות הקרקעית מתבצעת על ידי הצבא הסורי עצמו, בסיוע כוחות המשלוח האיראניים, כוחות חזבאללה ולוחמי ארגונים שיעים נוספים. הפעילות מלווה כיסוי תקשורתי אינטנסיבי ופעילות הסברתית רוסית נרחבים. ביחס לשאיפה להגביר את הפרופיל הרוסי במזרח התיכון וכן לבלום את מגמת הקריסה של משטר אסד, ניתן להעריך את השלב הראשון, האווירי, כהצלחה, חלקית לפחות. בהמשך הפעילו כוחות הקואליציה שבהובלת רוסיה גם כוחות קרקעיים. כוחות אלה – איראניים, חזבאללה ושותפיהם – כבשו שטחים במרחב חלב ובסביבות דמשק בגיבוי אווירי רוסי. עם זאת, לעומת השלב הראשון, נראה שהישגיו של פרק זה בלחימה מרשים פחות. זאת, כתוצאה מחולשתו הבסיסית של צבא אסד, שיתוף פעולה מבצעי לקוי בין הכוחות המעורבים, קשיים לוגיסטיים והיעדר עתודות. מנגד, הכוחות שנגדם נלחמים כוחות הקואליציה הרוסית מגלים התנגדות נמרצת, והם זוכים לאספקתם של אמצעי לחימה. משוואה זו, נוסף להישגיו המוגבלים של הקמפיין האווירי הרוסי, הביאה, כפי הנראה, את מוסקבה להעריך, ששלב הפעילות הצבאית בסוריה מוצה, ובכל מקרה – לא ניתן יהיה להשיג באמצעותו פתרון מהיר במאבק ב'מדינה האסלאמית'.

לאור זאת, הואצה התכונה המדינית, אשר החלה עוד לפני תחילתה של המעורבות הצבאית. במסגרת זו נערך ביקור בזק של אסד. במפגש בין אסד לוולדימיר פוטין נמצא כנראה אסד תחת לחץ, שהביאו להביע נכונות למשא ומתן עם גורמי האופוזיציה. כן הבטיח לקיים בחירות מוקדמות בסוריה, שבהן ישתתפו כל הפלגים.

התהליך המדיני הושק בוועידה בינלאומית שנערכה ב-23 וב-30 באוקטובר בווינה. בשלב הראשון נטלו בו חלק שרי החוץ של רוסיה, ארצות הברית, ערב הסעודית וטורקיה. במפגש השני הורחבה מתכונת הדיונים, והשתתפו בהם מדינות נוספות: איראן, מדינות המפרץ, מצרים וירדן. הרוסים הם שדרשו להרחיב את הפורום ולכן ראו בשיתוף של מדינות נוספות, ובפרט איראן, הישג דיפלומטי. בהמשך לדרישות שהוצגו

לאסד במוסקבה, השיחות התמקדו בהתנעת תהליך הידברות ופיוס בין כלל הפלגים הסוריים, תוך הערכות לבחירות מוקדמות וכינון ממשלת מעבר עד אז. עתידו של אסד היה סלע מחלוקת עיקרי בזמן הדיונים. בעוד רוסיה דרשה את השתתפותו של אסד בתהליך המעבר, גורמי האופוזיציה הסורים, וכן חלק ממדינות האזור, הביעו התנגדות נחרצת לכך. הפשרה שהציעה רוסיה הייתה ויתור על אסד בהמשך התהליך. גם ארצות הברית הביעה נכונות להשאיר את אסד בתפקידו לתקופה של מספר חודשים נוספים. ואולם, גורמי האופוזיציה הסורים סרבו להמשיך במשא ומתן כל עוד אסד נשאר. הייתה זו הסיבה העיקרית, אם כי לא היחידה, שבגינה לא הושגה הסכמה בנושאים העיקריים שעל סדר היום. כהכנה למפגש הבא, רוסיה משקיעה מאמצים בניסיון לגשר על הפערים. בין היתר, צפוי להיערך ברוסיה ביקור של מלך ערב הסעודית, סלמן, שנודעת לו השפעה רבה על ארגוני המורדים (ייתכן שגם סוגיית איראן תעלה במהלך השיחות שינהל במוסקבה).

ארצות הברית מצדה העבירה מסרים דו-משמעיים אשר למעורבות הרוסית במשבר בסוריה. לצד נכונות להשתתף במשא ומתן להסדר, הממשל מבקר את הפעילות הצבאית הרוסית. מוסקבה הגיבה לביקורת ברטוריקה מתלהמת. אשר לשילובו של נושא אוקראינה בדיונים, יצוין שהמעורבות הרוסית בסוריה דחקה את אוקראינה ממרכז סדר היום הבינלאומי. בה בעת, ניכרה נכונות אירופאית גוברת לנורמליזציה ביחסים עם רוסיה. ייתכן שמפגשים במסגרת פורום הארבעה – רוסיה, אוקראינה, צרפת וגרמניה – יבשרו התקדמות לקראת מילוי שאיפתה של מוסקבה – כריכת הסדר למשבר בסוריה עם הסדר באוקראינה, באופן שיגן על האינטרסים שלה בשתי הזירות.

בכל מקרה, רוסיה צפויה להיתקל בקשיים לא מעטים בדרכה לגבש פתרון למשבר בסוריה, הן במישור הצבאי והן במישור המדיני. הישגים נוספים על אלה שכבר נרשמו לזכותה, אינם מובטחים, ובכלל זאת קשירת ההסדר בסוריה עם אוקראינה יחדיו. יתרה מזו, נראה שמעמדו של אסד הופך אף הוא לנטל עבור מוסקבה. שיתוף הפעולה עם איראן – אף הוא אינו מקיף ומובטח, בפרט על רקע הלהיטות האיראנית, המסתמנת בעקבות החתימה על הסכם הגרעין, לבצר את מעמדה ולהרחיב את השפעתה במזרח התיכון. לאור זאת, התהליך המדיני שנועד לקדם פתרון למשבר בסוריה נמצא על פרשת דרכים, לצדדים המעורבים, למעט הקונצנזוס ביניהם לגבי המאבק באסלאם הרדיקלי, יש מעט מכנים משותפים. אמנם, נוצר בסיס להמשך ההידברות, אך אם לא תתגבש הסכמה בנושאים העקרוניים בין הגורמים המעורבים החיצוניים לבין גורמי האופוזיציה הסורית, התהליך המדיני יקרוס.

המעורבות הצבאית הרוסית בסוריה יוצרת עבור ישראל מציאות אסטרטגית שונה מזו שמולה ניצבה קודם לכן. אומנם בין ישראל לרוסיה שוררת מערכת יחסים חיובית למדי ואף ערב המעורבות בסוריה התקיים תאום מדיני וצבאי בדרג עליון ביניהן, וזה צפוי להימשך. כן נראה שלרוסיה עניין מובהק בשיתוף פעולה עם ישראל – גם לגבי ההסדרים העתידיים בסוריה. אולם, במערכת המדינית-ביטחונית הישראלית נשמעות תהיות בדבר מהותה והשלכותיה של המעורבות הרוסית בסוריה. לצמצום חופש הפעולה האווירי של ישראל בסוריה, עקב הפעילות האווירית הרוסית, נוסף שיתוף איראן וחזבאללה בלחימה בסוריה, בגיבוי צבאי רוסי, דבר שמהווה אתגר לאינטרסים הישראליים בזירה, ויש בו כדי לעורר דאגה מפני התפתחויות עתידיות שליליות.